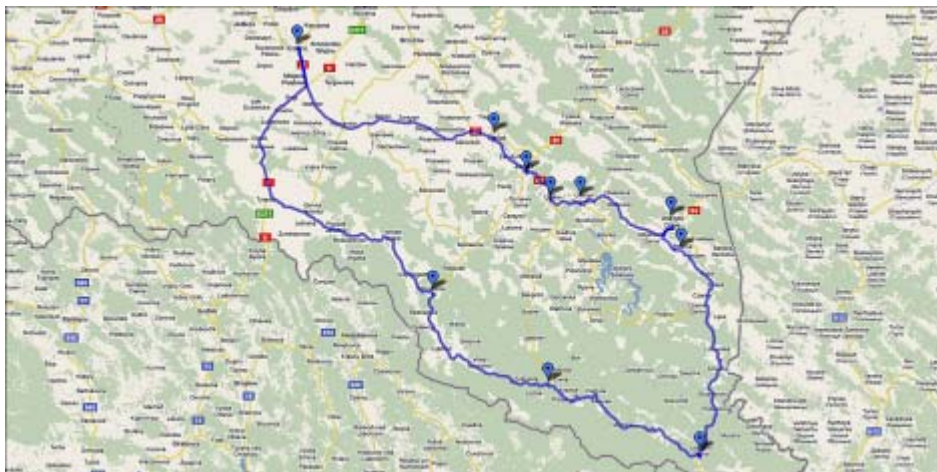

Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Krośnieńskiej
Zarząd Główny w Krośnie

VADEMECUM

wycieczki krajoznawczej w Bieszczady

sobota 6 sierpnia 2011

Program:

- godz. 7:00 – wyjazd autokarem z parkingu przy ul. Powstańców Warszawskich
- godz. 8:15 – zwiedzanie cerkwi prawosławnej w Komańczy
- godz. 10:00 – 11:10 – przejazd kolejką bieszczadzką z Majdanu do Przysłupa
- godz. 11:15 – przejazd autokarem z Przysłupa do Ustrzyk Górnych
- godz. 12:00 – 13:00 – czas wolny (posiłek we własnym zakresie)
- godz. 13:00 – przejazd autokarem z Ustrzyk Górnych do Równi - po drodze:
kościół paraf. w Lutowiskach, drewniane cerkwie w: Smolniku,
Czarnej Górze, Żłobku, Rabem i Hoszowczyku
- godz. 14:15 – oględziny drewnianej cerkwi w Równi
- godz. 15:00 – zwiedzanie Muzeum Przyrodniczego BPN w Ustrzykach Dolnych
- godz. 16:40 – zwiedzanie barokowego kościoła w Uhercach Mineralnych
- godz. 17:15 – oględziny synagogi w Lesku oraz dawnego zamku Kmitów
- godz. 18:15 – zwiedzanie ruin klasztoru Karmelitów Bosych w Zagórzcu
- godz. 19:00 – spotkanie towarzyskie i grill na campingu Biała Góra w Sanoku
- godz. 21:00 – powrót do Krosna

Komańcza - cerkiew prawosławna

Łemkowska Komańcza lokowana była na prawie wołoskim w 1512 roku przez Mikołaja Kamienieckiego. O jednej z komańeckich cerkwi drewnianych (pierwszej?) wiemy tyle, iż spłonęła w roku 1800. W tym samym miejscu, w roku 1802, wzniesiono kolejną świątynię w obrządku greckokatolickim, p.w. Opieki Matki Bożej. W kolejnych latach przybyła drewniana dzwonnica wolnostojąca (1834) i usytuowana na osi cerkwi zakrystia (1836). W 1832 roku ufundowano ikonostas, stanowiący melanz baroku i sztuki ludowej. Do końca II wojny cerkiew należała do miejscowej parafii unickiej. W 1962 roku erygowano w Komańczy parafię prawosławną, która w latach 1965-1970 przeprowadziła niezbędne prace zabezpieczające i remontowe świątyni. Po nich nadszedł czas na prace konserwatorskie wnętrza – w latach 1983-1985 poddano im ikonostas, a także polichromię ścian oraz wyposażenie ruchome. W latach 1993-1995 wykonano kolejne prace remontowe cerkwi. Świetne utrzymany zabytek spłonął jednak 13 września 2006, a z pożaru udało się uratować jedynie drewnianą dzwonicę.

Kolejne lata przyniosły intensywne zabiegi około odbudowy cerkwi komańeckiej w kształcie sprzed pożaru. Starania te uwieńczono sukcesem, czego wyrazem była uroczysta konsekracja świątyni, dokonana w dniach 13 i 14 października 2010 roku przez Metropolitę Sawę – zwierzchnika Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego oraz innych hierarchów prawosławnych.

Nieopodal cerkwi prawosławnej znajduje się w Komańczy nowa cerkiew greckokatolicka, wzniesiona w 1988 roku z wykorzystaniem elementów opuszczonej, drewnianej cerkwi z Dudyniec k. Bukowska (z 1802 roku, remontowanej w 1924).

W Komańczy, oprócz dwóch cerkwi, funkcjonuje ponadto kościół rzymskokatolicki p.w. Św. Józefa (wniesiony po II wojnie na miejscu wcześniejszego kościoła drewnianego z 1927 roku) oraz klasztor SS. Nazaretanek – miejsce rocznego internowania kard. Stefana Wyszyńskiego (27 października 1955 do 26 października 1956 roku).

Bieszczadzka kolejka leśna

Wąskotorowa kolej w Bieszczadach rozwijana była w ostatnich dziesięcioleciach XIX wieku jako dogodny środek transportu pozyskiwanego tu drewna. Eksploatacja lasów nasiliła się szczególnie po roku 1872, kiedy to Przełęcz Łupkowską przecięła kolej austriacka, otwierająca gospodarcze okno na świat dla tej części Galicji.

Budowa wąskotorowej kolejki o rozstawie szyn 760 mm ruszyła w 1890 roku pod kierunkiem inż. Albina Zazuli z Jarosławia. Nie bez licznych przeszkód, pracowało przy niej dziennie po 300 ludzi i kilkadziesiąt zaprzęgów konnych, a do prowadzenia fachowych prac kamieniarskich sprowadzono specjalistów włoskich. W 1898 roku uruchomiono pierwszy 25-kilometrowy odcinek torów – z Nowego Łupkowa do Majdanu. Obsługujący tę linię tabor tworzyło 5 parowozów opalanych drewnem, 15 wagonów osobowych, 70 lor towarowych i 100 wózków kłonicowych do przewozu drzewa. W 1904 roku właściciele lasów wokół Kalnicy wybudowali 12-kilometrowe przedłużenie pierwszego odcinka torów – do Smereka.

Oprócz powyższego, odrębne torowiska kolejki wąskotorowej funkcjonowały na przełomie XIX i XX wieku w górnym odcinku Sanu, dochodząc z Ustrzyk Górnych do stacji kolei normalnotorowej w Sokolikach Górskich przez Tarnawę, Muczne, Stuposiany i Berezki. Długość torów, wynosząca początkowo 60 km, ulegała zmianom – dobudowywano nowe odgałęzienia, np. z Beniowej do Sianek, czy z Bukowca na Potasznę, a po wyeksploatowaniu lasów torowiska rozbiegano.

Do I wojny światowej bieszczadzka kolej wąskotorowa kursowała regularnie, zwykle dwa razy dziennie. Jej istnienie przyczyniło się do gospodarczego rozwoju położonych przy trasie miejscowości. Zwiększyła się też eksploatacja lasów w okolicach Cisnej i Ustrzyk Górnych, na miejscu powstały też duże tartaki parowe.

W okresie międzywojennym odbudowane ze zniszczeń wojennych torowiska i tabor przejęły Polskie Koleje Państwowe, które wydłużyły linię kolejki o nowe odgałęzienie

do Lisznej. Po 1939 roku kolejkę intensywnie poczęły eksploatować władze niemieckie, prowadzące wyręb na potrzeby armii. Niemcy przeprowadzili modernizację taboru, zmniejszając też o 1 cm szerokość torów, co pozostało do dziś. Po działaniach wojennych i walkach z UPA kolejka była kompletnie zrujnowana. Już w 1948 roku przystąpiono do odbudowy – zakupiono 5 nowych parowozów i kilkadziesiąt wagonów. Od roku 1953 zarząd kolejki przejęli leśnicy (Przedsiębiorstwo Transportu Leśnego w Przemyśle). W latach 1957-1964 wybudowano nowe odcinki linii o łącznej długości 63 km: odgałęzienie ze Smolnika do Rzepedzi (w związku z budową w tej miejscowości wielkiego kombinatu drzewnego) oraz przedłużenie z Majdanu do Wetliny i Moczarnego. W latach sześćdziesiątych XX wieku kolejka przewoziła rocznie do 160 tys. m³ drewna, ponadto w roku 1963 wznowiono ruch pasażerski – podróż kolejką z Łupkowa do Cisnej trwała ok. 4,5 godz.

W latach siedemdziesiątych XX wieku gospodarcze znaczenie kolejki zaczęło maleć. Transport samochodowy okazał się wygodniejszy, tym bardziej, że w Bieszczadach wybudowano od podstaw sieć dobrych dróg leśnych, a miejsca wycięcia oddalały się coraz bardziej od trasy kolejki. Jeszcze na początku lat osiemdziesiątych lokomotywy parowe zastąpiono spalinowymi, produkcji rumuńskiej, ale był to już zmierzch tego środka transportu w Bieszczadach. W listopadzie 1994 roku wąskotorówkę wyłączone z eksploatacji i zamierzano rozbierać torowiska, w celu odzyskania złomu żelaznego. Wobec powyższego zaprotestował tylko Wojewódzki Konserwator Zabytków w Krośnie, który wpisał do rejestru zabytków nieruchomych całość infrastruktury kolejki, wraz z taborem, budynkami stacyjnymi, torowiskami, przepustami i mostami kolejowymi. Ta bezprecedensowa akcja, choć początkowo oprotestowana przez różne środowiska, uchroniła kolejkę od demontażu. W 1995 roku z inicjatywy dyrektora Bieszczadzkiego Parku – W. Wojciechowskiego, wójta gminy Cisna – T. Wrony i nadleśniczego z Cisnej – S. Werwińskiego powstała Fundacja Bieszczadzkiej Kolejki Leśnej, stawiająca sobie za cel uruchomienie wąskotorówki – jednej z bieszczadzkich atrakcji turystycznych. Celu szczęśliwie dopięto i w 1997 roku ponownie ruszyły wagoniki na trasie Majdan-Przysłop, przez Cisną i Dołżycę, a także w kierunku zachodnim – Majdan-Balnica, obsługujące wyłącznie ruch turystyczny.

Ustrzyki Górne

Wieś – węzeł szlaków turystycznych w najwyższe partie polskich Bieszczad. Lokowana na prawie wołoskim przez Kmitów ze Sobnia, między 1529 a 1537 rokiem. Wraz ze śmiercią starosty przemyskiego Piotra Kmity własność Ustrzyk Górnych przechodzi na wdowę Barbarę z Herburtów, a po 1580 – wieś tę Stanisław Herburt (brat Barbary) dzierży już niepodzielnie.

W 1622 roku Ustrzyki i okoliczne wsie dziesiątkuje zaraza. W roku 1667, za zasługi i fundację kościoła w Jasieniu, sejm zezwolił Maciejowi Stanisławowi Ustrzyckiemu na zamianę własności Ustrzyk Dolnych za Ustrzyki Górne. W 1701 węgierscy tołhaje zrabowali wioskę i uprowadzili mieszkańców. W roku 1709 Ustrzyki Górne zostały znów spalone przez cofających się Szwedów. W XIX wieku należały do Wiślockich,

uczestników polskich powstań narodowych. W 1914 r. Ustrzyki Górne należały m.in. do Augusta Nowaka, który posiadał tu tartak. W k. XIX wieku wybudowano tu także kolejkę wąskotorową do Sokolików Górskich.

Po II wojnie światowej i kilkuletnich walkach z UPA wieś przestała istnieć, bowiem ludność wysiedlono. W 1951 roku utworzono tu strażnicę WOP, zaś w 1956 – schronisko PTTK. W latach osiemdziesiątych zaczęła się tu rozwijać osada leśna, w 1985 wybudowano nowy kościół p.w. Św. Anny oraz budynki Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Ostatnie lata przyniosły dynamiczny rozwój miejscowości, nastawionej przede wszystkim na obsługę rosnącego ruchu turystycznego.

Równia - cerkiew p.w. Opieki Prześw. Bogarodzicy

Wieś lokowana przez starostę przemyskiego Piotra Kmitę w 1541 roku. W 1672 roku, podczas ostatniego najazdu Tatarów na Ustrzyki Dolne, najeźdźcy ograbili i spalili wieś, a mieszkańców uprowadzili w jasyr.

29 września 1939 Równia została zajęta przez Armię Czerwoną, a 29 czerwca 1941 przez oddziały słowackie. Po tej dacie wieś znalazła się pod okupacją niemiecką. W czasie wojny działał tu oddział partyzantki AK – OP-23.

Od lipca 1944 do 15 lutego 1951 wieś pozostawała w składzie Ukraińskiej SRR i wtedy właśnie rozebrano tu zabytkowy dwór z XVII wieku. W czerwcu 1946 roku wysiedlono z Równi ludność polską. Na mocy korekty granicznej w 1951 roku wieś została przekazana Polsce, w zamian za rejon Sokala, o powierzchni 480 km².

W Równi zachowała się szczęśliwie piękna cerkiew bojkowska, wzniesiona z drewna w 1. poł. XVIII wieku, orientowana, ulokowana pośród cmentarza na wzniesieniu, w zakolu potoku. Jest to budowla zrębowa, trójdzielna, z wnętrzami na planie kwadratu, zwieńczonymi kopułami pokrytymi gontem.

Losy cerkwi do 1951 roku, tj. włączenia Równi w obszar PRL i wysiedlenia jej ukraińskich mieszkańców, pozostają nieznane. W następnych latach opuszczona cerkiew była użytkowana przez Polaków jako magazyn. Mimo tego większość wyposażenia cerkiewnego była jeszcze w dobrym stanie, obiekt został w latach sześćdziesiątych XX wieku wpisany do rejestru zabytków, a zachowane w nim – XVII-wieczny ikonostas, cztery ikony osiemnastowieczne oraz siedem chorągwi procesyjnych trafiły do składnicy w Łańcucie. W 1969 miejscowi wierni kościoła rzym-kat., bez zgody władz konserwatorskich, rozpoczęli adaptację wnętrza cerkiewnych na potrzeby rytu zachodniego (oficjalne przekazanie obiektu nastąpiło dopiero w 1972 r.).

Cerkiew w Równi należy do niezwykle malowniczych bojkowskich cerkwi kopułowych, nielicznie zachowanych na terenie Polski południowo-wschodniej.

Ustrzyki Dolne - miasto i Muzeum Przyrodnicze Bieszczadzkiego Parku Narodowego

Początki osady wiążą się z nadaniem tych ziem przez Jana Olbrachta na rzecz Iwonii Janczonowicza, rycerza herbu Przestrzał, pochodzącego z Siedmiogrodu (1497). Potomkowie Iwonii przyjmują następnie nazwisko Ustrzyckich, od wsi lokowanej w roku 1509 u zbiegu dwóch potoków. Należące do Ustrzyckich dobra obejmowały, oprócz Ustrzyk, także Jasień, Równię, Strwiążyk i część Ustjanowej.

W roku 1667 Maciej Stanisław Ustrzycki, sędzia sanocki, funduje kościół farny w Jasieniu, ponadto zamienia Ustrzyki Dolne za Ustrzyki Górne i otąd, do połowy XVIII wieku, tereny te pozostają w rękach Ustrzyckich. Później przechodzą w dom Mniszchów, w XIX wieku – Piaseckich i Laskowskich, w XX – Nanowskich. W roku 1727, w wyniku starań Klemensa Ustrzyckiego, August II Mocny nadaje Ustrzykom prawa miejskie. W czasach konfederacji barskiej obok miasteczka toczyły się walki z Rosjanami, ranny tu został Franciszek Pułaski – kuzyn Kazimierza. Mieszkańcy Ustrzyk brali też czynny udział w powstaniu krakowskim 1846 roku. W 1872 roku

poprowadzono przez Ustrzyki strategiczną linię kolejową z Węgier do twierdzy przemyskiej.

Ciężkie walki nie ominęły Ustrzyk w czasie I wojny światowej, dwukrotnie przechodził tutaj front, niszcząc miasto. Walki z Ukraińcami trwały także po odzyskaniu niepodległości, a brał w nich udział nawet pociąg pancerny dowodzony przez por. Stanisława Maczka. Z rąk do rąk przechodziły Ustrzyki również w czasie II wojny światowej. 29 września 1939 miasto zostało zajęte przez Armię Czerwoną, a 29 czerwca 1941 – przez oddziały słowackie, rozpoczynające niemiecką okupację tych stron. 18 września 1944, po walkach z Niemcami, wkroczyły tu ponownie oddziały radzieckie i miasto – do 15 lutego 1951 – znalazło się w granicach ZSRR. Po korekcie granic, w lutym 1951 roku, Ustrzyki Dolne powróciły do Polski.

Początki **Muzeum Przyrodniczego Bieszczadzkiego Parku Narodowego** sięgają roku 1968, kiedy to z inicjatywy Społecznego Komitetu Organizacyjnego i miejscowych myśliwych rozpoczęto gromadzenie eksponatów przyrodniczych. W roku 1974 przystąpiono do budowy nowego obiektu, którego otwarcie nastąpiło po 12 latach. W 1991 r. muzeum zostało przekazane Bieszczadzkiemu Parkowi Narodowemu, a na jego bazie powstał Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny BPN, prowadzący działalność oświatową i muzealną.

Obecnie dostępne są dla zwiedzających następujące wystawy stałe: „Bieszczady dawniej i dziś”, „Biologia i systematyka świata zwierząt”, „Wybrane zagadnienia z paleontologii”, „Geologia Bieszczadów na tle Karpat”, „Geomorfologia, hydrologia, klimat i gleby Bieszczadów”, „Plan ochrony Bieszczadzkiego Parku Narodowego i otuliny”, „Flora i zbiorowiska roślinne oraz fauna Bieszczadów”. Muzeum organizuje również wystawy czasowe związane tematycznie z regionem.

Uherce Mineralne - kościół p.w. Św. Stanisława

Miejscowość jest jedną z najstarszych osad w regionie, o początkach osadnictwa sięgających czasów ksiąząt ruskich (przed 1346 r.). Nazwa zdaje się wskazywać na istotny wkład żywołu węgierskiego w powstanie Uhercec, o których pierwsza wzmianka dochowała się z roku 1436. Wtedy to Kmitowie z zamku Sobień dokonali potwornej lokacji wsi, ponowionej raz jeszcze w roku 1491, kiedy Uherce przeszły na prawo wołoskie.

W 1526 roku ponad piętnastoletnie Uherce posiadały dwa młyny i dwie karczmy, a zamieszkiwali je wyznawcy obrządku wschodniego, rządzący się *iuris valachici*. Po bezpotomnej śmierci Piotra Kmity Uherce przechodzą w roku 1553 na własność jego drugiej żony Barbary z Herburtów,

a dzierżawione potem przez Herburtów, w roku 1580 stają się ich własnością. Ród ten wznosił tu nawet swój murowany dwór. W 1672 roku wieś została spustoszona przez ostatni najazd tatarski na ziemię sanocką. Uherce były wówczas własnością Bukowskich, ale już w k. XVII i przez wiek XVIII należały do Malickich.

W 1745 roku Józef Malicki, kasztelan sanocki, ufundował parafię rzymskokatolicką, zaś w 1749 wznosił w greckokatolickiej wsi drewniany kościół p.w. Św. Stanisława. W skład tej rozproszonej parafii wchodziłi łacinnicy z Bereźnicy Niżnej, Brelikowa, Bóbrki, Myczkowiec, Olszanicy, Orelca, Rudenki, Serednicy, Stefkowej, Wańkowej i Zwierzynia. W latach 1754-1757 budowany jest murowany kościół z wolnostojącą dzwonnicyą, inkastelowany, tj. otoczony murem obronnym ze strzelnicami. Późnobarokową świątynię, wzniesioną wg projektu architekta śląskiego Gotfryda Hoffmana, ufundował ks. Jakub Jaworski, kanonik przemyski i prepozyt leski, a w 1760 roku konsekrował biskup przemyski Hieronim Sierakowski.

Kościół wzniesiono w układzie symetrycznym, potęgowanym dodatkowo przez symetrię fasady frontowej i dzwonnicy. Wnętrze, o wybitnych cechach późnego baroku i rokoka, zdobiła niegdyś polichromia pędzla Antoniego Stroińskiego, przemalowana w 1901 roku przez Jana Tabińskiego. Na cmentarzu kościelnym zachowały się nagrobki właścicieli ziemskich z okolicznych wsi.

W roku 1834 zbudowano w Uhercach kolejną drewnianą cerkiew p.w. Św. Jana Chrzciciela, którą rozebrano po 1947 roku. W 2 poł. XIX wieku wieś stała się własnością Anny Świeykowskiej, która urządziła tu niewielki zakład zdrojowy, tzw. Łazienki,

wykorzystujące miejscowe wody mineralne. To one właśnie weszły do dotychczasowej nazwy miejscowości, choć eksploatacja ropy naftowej już w końcu XIX wieku naruszyła stratyografię geologiczną miejscowości i Łazienki zamknięto.

Lesko - synagoga i zamek Kmitów

Osada powstała tu prawdopodobnie już w XIV wieku. Zasadzcą i pierwszym wójtem *Leszka* był Filip, mieszczanin sanocki, który zrzekł się wójtostwa na rzecz właściciela Jana Kmity. Około roku 1470 Lesko otrzymało prawa miejskie od Kmitów, którzy nadali też miastu swój herb Szreniawa i krzyż maltański, a w roku 1477 – prawo magdeburskie. Około 1507 r. Kmitowie, ze względu na zniszczenie przez Węgrów w 1474 r. zamku Sobień, przenieśli tu centrum administracji swych rozległych dóbr. Zmieniono wtedy lokalizację Leska – z pierwotnego miejsca nad brzegiem Sanu (obecnie Posada Leska) przeniesiono gród na wzgórze Baszta (422 m). Lesko staje się siedzibą możnego rodu i istotnym ośrodkiem gospodarczym, opartym na rzemiośle i handlu, korzystającym z licznych przywilejów królewskich. Pierwszą murowaną budowlą w mieście był kościół p.w. Nawiedzenia NMP wzniesiony ok. roku 1530. Pod koniec XVI wieku istniało tu 11 cechów rzemieślniczych obejmujących około 40 specjalności. W mieście działały dwa kościoły rzymskokatolickie, dwie cerkwie oraz synagoga, były tu też wały obronne i zwodzone mosty w głównych bramach – Lwowskiej i Węgierskiej, a także wodociąg i wybrukowany rynek.

Po Kmitach własność miasta przeszła na Herburtów, a później Stadnickich (do 1713) i – jako wiano Teresy ze Stadnickich – Lesko przeszło w dom Ossolińskich. Potem należało też przejściowo do Mniszchów i w końcu do Krasickich (do 1944).

Synagoga

Świątynia została wzniesiona na miejscu starej bożnicy w latach 1626-1654, w duchu manieryzmu i baroku. W roku 1838 przebudowano dach i szczyty obiektu oraz zmodernizowano wnętrze. Podczas II wojny hitlerowcy doszczętnie zdemolowali synagogę, po czym obiekt stał opuszczony do 1957 roku, kiedy to doszło do zawalenia się dachu. Prace zabezpieczające i renowację przeprowadzono w latach 1960-1963, następnie w latach 70. i 80. XX wieku. Po remoncie znalazła tu miejsce Galeria Sztuki Bieszczadzkiej Grupy Twórców, a od 1995 roku również Muzeum Żydów Galicji.

Budynek składa się z sali głównej, zachodniej przybudówki, w której dawniej znajdował się babiniec, oraz wieży. Na szczycie frontowym znajdują się stiukowe tablice Dekalogu i napis: „O jakimże lękiem napawa to miejsce! Nic tu innego, tylko dom Boży i brama nieba” (*Rdz 28:17*).

We wnętrzu zachowała się obudowa architektoniczna *Aron ha-kodesz*, w postaci dwóch kolumn zwieńczonych trójkątnym szczytem. Pośrodku znajdowała się kiedyś żeliwna, altanowa bima (jej elementy wykorzystano jako balustrady balkonów domów przy ul. Konstytucji 3 Maja oraz ul. Unii Brzeskiej). Płaszczyzny ścian podzielone są na kondygnacje, wypełnione cytatami z Tory, malowanymi scenami biblijnymi itp.

Zamek

Budowę fortalicjum rozpoczęto w roku 1538, w miejscu wcześniejszego drewnianego gródka, po przeprowadzce Kmitów z pobliskiego Sobnia. Zamek był początkową własnością marszałka wielkiego koronnego Piotra Kmity herbu Szreniawa. W latach 1580-1713 dzierżyli go Stadniccy, w okresie 1713-1803 – Ossolińscy i Mniszchowie, a od 1803 do 1944 – Krasiccy.

Stadniccy przebudowali zamek w stylu renesansowym, obniżyli wieżę i dodali attykę. Kolejna przebudowa przekształciła zamek w budowlę czteroskrzydłową, z czterema basztami i bastejami. W 1702 roku Szwedzi spalili Lesko i zdewastowali zamek, który odbudowano już w 1713. W roku 1783 budowlę nawiedził wielki pożar, po czym zamek został opuszczony, a jego stan opisano w 1793 następująco: *Dach zamku zgniły i upadły, mury częściowo porozwalane. Na drugim piętrze jedna sala rozwalona, w pozostałych pięciu pokojach sufity i podłogi zgniły. Większość pomieszczeń bez okien, pieców i kominków.* W 1799 ruina przeszła w ręce Krasickich, którzy według projektów Wincentego Pola przebudowali mury zamkowe w latach 1836-1838, nadając budowli walory rezydencji klasycystyczno-neostylowej. Wtedy też powstały nowe oficyny i oranżeria.

Kolejne zniszczenia zamku przyniosła II wojna światowa. W dziesięcioleciach powojennych prowadzono (m.in. przez śląską Kopalnię „Makoszowy”) wieloletnią odbudowę i modernizację zabytku, który mieści dziś hotel. Zamek leski otoczony jest naturalnym parkiem krajobrazowym, rozłożonym na wyniosłej terasie Sanu.

Zagórz - ruiny klasztoru Karmelitów Bosych

Pierwsze wzmianki notują osadę o nazwie *Sagorsze*. Wieś lokowana była w XIV wieku, a w 1343 była tu już kaplica filialna parafii w Porażu. W roku 1412 Zagórz należał do Tarnawskich, w 1490 na krótko stał się własnością Piotra Kmity, potem znów powrócił do Tarnawskich i pozostał w ich rękach do początku XVII wieku. Wtedy to znalazł się w posiadaniu Stadnickich.

Warowny klasztor na wzgórzu *Mariemont* (345 m n.p.m.), w zakolu rzeki Osławy, wznosił wojewoda wołyński Jan Adam Stadnicki, w latach 1700-1730. W 1714 wprowadzili się doń zakonnicy, a w skład zespołu klasztornego weszły: zbudowany z piaskowca oraz cegły kościół Wniebowzięcia NMP (z nawą główną i dwoma kaplicami), konwent oraz zabudowania gospodarcze. Wszystko otaczały pięciometrowe mury obronne z reprezentacyjną bramą od strony północnej. Znajdował się tu również szpital-przytułek dla 12 weteranów wojennych pochodzenia szlacheckiego, którego pierwszymi mieszkańcami byli żołnierze odsieczy wiedeńskiej 1683 roku.

Okres świetności klasztoru trwał do pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej. Wzgórze i zabudowania klasztoru stały się wtedy ostoją konfederatów barskich. Potem nastąpił józefinizm i odtąd groźba kasaty wisiła nad konwentem. 26 listopada 1822 roku, podczas sprzeczki przeora z jednym z braci, doszło do pożaru, który strawił zabudowania karmelu. W roku 1831 rząd austriacki zniósł ostatecznie klasztor w Zagórzach, a zakonników przeniósł do Przeworska oraz Lwowa. Ocalałe z pożaru wyposażenie ruchome kościoła – w tym znacznych rozmiarów obrazy – zdeponowano w kościele w Zagórzach. Przez ponad sto lat klasztor niszczał. Po 1956 roku podjęto nieudaną odbudowę klasztoru, a od roku 2000 trwają tu prace zabezpieczające niszczącą zabytek.

przygotował: *Tadeusz Łopatkiewicz*